

Skånsk Indvandring til Sjælland i Slutningen af 1600-tallet.

AF

KNUD FABRICIUS

Slaget ved Landskrone 14. juli 1677 rystede på det alvorligste de forhåbninger, som man på dansk side havde gjort sig om at genvinde de skånske landskaber; selv inden for de ledende kredse vaklede nu troen på, at dette skulde kunne nås ved våbenmagt. Hos de mest desperate dukkede på ny — ligesom i den foregående vinter — tanken om »den brændte jords politik« op; den formuleredes af Conrad Bierman, en badensisk præstesøn, der fra fransk var trådt over i dansk tjeneste og efter Griffenfelds fald ledede vor udenrigspolitik. Han havde åbenbart ikke forgæves vundet sine sporer i datidens mest militaristiske stat, thi 10 år før Franskmændene i »den pfalziske arvefølgekrig« praktiserede denne barbariske krigsførelse, anbefalede han i november 1677 Christian V »at berøve fjenden alle levnedsmidler i Skåne ved *en total ruinerings af landet*«. Visse moderne foreteelser har gamle aner!

Tanken slog dog foreløbig ikke igennem. Men da krigen i løbet af vinteren 1677—78 skærpedes mere og mere, da den svenske regering påbød hele den skånsk-danske adel at flytte op til Sverige, og henrettelser begyndte at ramme de genstridige, lod man også fra dansk side høre fra sig med modforanstaltninger. I maj 1678 opfordrede generalkommissariatet *alle Skånes indbyggere*, adelige som uadelige, til i løbet af den nærmeste måned med al deres ejendom at *drage over til Sjælland*,

»huor Hans Kgl. May.t visse stæder och landtzbyer allernaadigst vil lade anvise, huor udi de sig (*indtil Gud en onschelig fred forleener*) kunde opholde, da en huer til sit forrige hiem schal vorde befordret¹. Ordren blev gentaget i begyndelsen af juli², og da Christianstad en måned senere var faldet i Svenskernes hænder, begyndte den danske overkommando et målbevidst arbejde på at gøre tilværelsen så sur for Skånes indbyggere, at de skulde blive fristede til at forlade deres land. Man påbød, at al afgrøde skulde indføres til de danske fæstninger Helsingborg og Landskrone eller opbrændes, for ikke at falde i fjendens hænder. Man afbrændte så mange skånske adelsgårde, som man kunne overkomme, under henvisning til, at de ellers vilde tjene som fæstninger for svenske garnisoner. Ja, man afbrændte endogså den åbne by Lund, hvorved over halvdelen af dens gårde gik til grunde³. Det må billigvis tilføjes, at Svenskerne allerede forlængst havde vist vejen ved til bunds at ødelægge egnene omkring Landskrone og Helsingborg.

De danske rømningsordrer havde hidtil gået ud fra, at foranstaltningen kun skulde være en *foreløbig*, og at befolkningen efter »den ønskelige fred« skulde kunne vende tilbage til sine hjem under dansk herredømme. Således kom det jo ikke til at gå. Da det blev klart for den danske regering, at genvindingen af Skåne måtte opgives, fik melodien en anden lyd. Nu tilbød man i sommeren 1679 først beboerne af Helsingborg, og derefter alle *skånske købstæders indbyggere*, at hvis de *nedsatte sig i danske byer*, skulde de i de første 20 år være fritaget for alle skatter, borgerlige pålæg og bestillinger; de skulde blot inden 6 uger i kancelliet opgive, hvor de agtede at slå sig ned. Hvad *de skånske bønder* angår, skulde de henvende sig hos den pågældende amtmand i Danmark, som vilde indrømme dem visse

¹ Som grund hertil angav man, at den svenske regering vilde føre alle Skåninger til Sverige. (Sthen Jacobsen: »Den nordiske Kriigs Kroniekes» (1897), 163 f.).

² Stds., 165.

³ Weibull: Sml. utg. för de sk. landskapens hist. och ark. förening II (1874), 17.

års frihed (altså for skat og landgilde); og — tilføjede kongen — »ville Vi dem efter Gaards og Gods' Lejlighed med Bygnings-tømmer og andet allernaadigst til Hjælp komme«¹.

Det er ikke underligt, at den skånske befolkning viste sig lydhør over for sådanne tilnærmelser. Bortset fra, at dens nationale sympatier afgjort førte den i dansk retning, var hærgningerne overalt, hvor hærene drog frem, udskejelserne af snap-hanerne, der var blevet et tveægget våben for den danske hærførelse, og de smitsomme farsoter, som krigen førte med sig, altsammen omstændigheder, der kunde friste til at emigrere. Prominente medlemmer af den skånske adel, som de tre brødre Thott og Ove Rommel, og lundensiske professorer som Josua Schwartz og Caspar Weiser havde vist vejen. Den brede befolkning undlod ikke at følge den.

Vi har visse midler til at bestemme denne udvandrings styrke. For de mest trængende emigranter, navnlig sådanne, som havde fået deres gårde og huse afbrændte af fjenden, udstedte kancelliet i København de såkaldte »bækkenbreve«², hvorved det tillodes dem at henvende sig til godtfolk i Danmark om hjælp og at sætte bækkener for kirkedørene »for alle og en huer, som af christelig medlidenhed hannem noget derudi gifve ville«. Spredte eksempler på den slags bækkenbreve findes vel allerede fra krigens første år, men 1678 stiger deres antal til 94, og *det følgende år* vokser det til 239. Lægger man til bevillingshaverne deres koner og børn, er det altså et samlet tal på mange hundrede personer, man har at gøre med. De der opnåede denne bevilling, var i nogle tilfælde præsteenker og degne; hyppigere dog borgere, især fra Lund, der var blevet så hårdt ramt af Danskerne selv; også undertiden fra Ysted, Landskrone, Helsingborg, Engelholm eller det fjerne Christianopol i Blekinge. Men 85 pct. af bevillingerne tilfaldt skånske bønder, og det overvejende tal af disse — i 1678: 80, i 1679: 166 — stam-

¹ Sjæll. Reg. XXXI 18/6 og 27/8 1679. Strængt taget var det kun for Helsingborgs vedkommende, at skattefriheden sattes til 20 år, mens der i det almindelige brev til alle købstæder ikke findes nogen tidsbegrænsning.

² Indførte i Sjællandske Registre.

mede fra vestkysten. Den var særlig medtaget af svenske odelæggelser, fordi den lå lige uden for de danske fæstninger Helsingborg og Landskrone¹. Eksempelvis skal anføres, at 1678 fik ikke mindre end 29 mænd fra Glumsløv og 18 fra Kvistofte — begge landsbyer tæt udenfor Landskrone — bækkenbreve, og 1679 gjaldt det samme om henholdsvis 9 og 14 bønder. Begge landsbyer må herefter have været helt folketomme. I sammenligning med vestkysten var de øvrige egne af Skåne langt svagere repræsenterede ved disse officielle bevillinger til tiggeri. Navnlig gælder dette om Ostskåne (d. v. s. kysten mellem Christianstad og Simrishavn), meget forklarligt, da denne egn fik mindre af krigen at føle. Men ejendommeligere er det, at heller ikke fra grænseherrederne til Sverige: N. Åsbo, Gønge og Villands herreder, er tallene på dem, der søgte at få bækkenbreve, synderligt stort. Her havde dog befolkningens tilslutning til den danske konge været stærkest, og den svenske straf derfor til gengæld hårdest.

I de følgende år efter freden fortsættes udstedelsen af bækkenbreve, men nu i synkende tal. 1680 var det 44, heraf halvdelen til bønder, atter fortrinsvis fra Vestskånes kystherreder, mens en bevilgning gaves til en præst, og 20 til borgere. Blandt disse sidste overvejede stadig byen Lund. 1681 var man kommet ned på 28 bækkenbreve, atter med halvdelen til bønder, mens 10 tilfaldt borgere fra forskellige købstæder i Skåne, Blekinge og Halland, og præstestanden var repræsenteret af en præst med hans hustru samt en præsteenke. Fra nu af har vi ikke længere kendskab til de udstedte bækkenbreve, da de fra Sjællandske Registre overførtes til en særlig protokol, der desværre er gået tabt. Men dette tab er næppe så smerteligt, da tallene på disse breve nu synes at være blevet så små, at de ikke længere viser ekstraordinære forhold.

Men til erstatning af de faldende antal bækkenbreve vokser i begyndelsen af 1680erne et andet materiale frem, nemlig cancelliets *bevillinger af skattefrihed* for skånske borgere og bønder,

¹ Ydermere horte sikkert også de fleste af dem, der blot opgav at komme fra Skåne, til i egnen om Landskrone og Helsingborg.

der vilde bosætte sig i Danmark¹. I 1680 udstedtes der ikke mindre end 317 af denne slags breve, og karakteristisk nok er borgerne her langt stærkere repræsenterede end i bækkenbrevene. Skattefrihedsbrevene er åbenbart tildelte sådanne mænd, der var noget bedre stillede end forrige klasse; de var ikke ligefrem bragt til tiggerstaven og håbede ved egne kræfter at kunne bygge en selvstændig tilværelse op i nye hjem.

Af de 165 borgere fra Skåne, Halland og Blekinge, som i 1680 opnåede skattefrihedsbreve, var 51 fra Helsingborg, 30 fra Landskrone og 28 fra Lund; fra de øvrige stæder lå tallet under 10, men selv småbyerne i Blekinge var ret stærkt repræsenterede. Af landbefolkningen opgav mange i kancelliet kun, at de kom »fra Skaane«, hvilket jo ikke er meget oplysende, men det kan her — som ved bækkenbrevene — formodes, at de navnlig havde hjemme i herrederne ved Sundet. At de stammede herfra, udtalte udtrykkeligt et betydeligt antal bønder, men ligeså mange viste sig at komme fra grænseegnene til Sverige, og iøjnefaldende er navnlig det anselige antal bønder, 51, som hørte hjemme i det fjerne landskab Blekinge.

Allerede i 1681 synker tallet på skattefrihedsbreve til 91, i 1682 til 49, og i de følgende år henvendte kun en snes Skåninger årligt sig i kancelliet for at opnå dem, indtil bevægelsen i den sidste halvdel af 1680erne løber ud i sandet. Mere og mere blev det efter 1680 bønder, som søgte dette privilegium, og de kom nu fra de forskelligste egne af landet; borgerne dog hovedsagelig fra Helsingborg, Landskrone og Lund, og man konstaterer det ganske naturlige, at Malmø, der under hele krigen havde været på svenske hænder, så at sige ikke bidrog til emigrationen til Danmark.

Sammenfatter man sit indtryk af bækken- og skattefrihedsbrevene under eet, ser man, at *bevægelsen havde sin egentlige styrke i 1678—81*. For borgernes vedkommende kommer de først og fremmest fra det ødelagte Lund, åbenbart med tomme hænder, men også Helsingborg og Landskrone giver meget anselige tilskud, som dog synes knap så dårligt stillede økonomisk; ende-

¹ Ligeledes indførte i Sjæll. Registre.

lig møder de blekingske stæder frem med ikke-ubetydelige udvandringstal. Bønderne stammer overvejende fra *kystherrederne* ved Oresund, og de er som regel ludfattige. Men også fra *grænseegnene til Sverige* og fra *Blekinge* er der en ikke ubetydelig emigration, og her synes kårene at have været knapt så fortvivlede. Endelig hører mindre skarer bønder hjemme i Centralskåne og Sydsåne, mens Ostskåne så at sige ikke er repræsenteret i udvandringen.

Hvilket samlet tal omfattede denne emigration? Af bækken- og skattefrihedsbreve er der ialt udstedt o. 950 stkr., heraf godt to tredjedele til bønder, og beregnes hver husstand i datiden til gennemsnitlig 5 personer, hvilket næppe er højt, når både børn og tjenestefolk er inkluderede, får man herved et samlet tal på henved *5000 personer*. Men dette tal kan langtfra omfatte *hele udvandringen*. Mangfoldige mennesker er kommet til Danmark uden hverken at kunne opnå et formelt tiggerbrev af øvrigheden eller at have brug for skattefrihedsprivilegier, da de ikke formåede at fæste en gård. Man behøver blot at tænke på den mængde skånske tjenestefolk, som nedenfor vil blive påviste i Københavns omegn, eller de snaphanekompagnier, »friskytterne«, som blev aftakkede af den danske regering ved krigens slutning. Manglen på folketællinger fra datiden gør det umuligt for os at måle indvandringens tal på eksakt måde. Men så meget kan siges, at den har omfattet *adskillige tusinde*, måske endog *mange tusinde personer*. Er det for højt at anslå tallet til at ligge mellem ti og tyve tusinde? For en moderne betragter, der sammenligner sådanne tal med den tyske folkeflugt fra Polen, Czekoslovakiet og Østzonen, virker de måske ikke imponerende. Men alt er relativt, og man må erindre, at talen er om en tid, der ligger næsten 300 år tilbage, da en dansk landsby ofte kun omfattede 10—20 familier, og da Danmarks samlede indbyggertal lå betydeligt under 1 million.

Hvad blev der nu af denne indvandrerstrøm i Danmark, og på hvilken måde indløste den danske regering de forpligtelser, som den havde påtaget sig for at fremkalde den?

Hovedmassen af indvandrerne var altså *bønder*, og de skulde

ifølge kongebrevet af 27. aug. 1679 henvende sig til amtmanden i det amt, hvor de ønskede at bosætte sig, for at opnå visse års friheder og hjælp til opførelsen af nye bøndergårde. Som vi allerede har set, var det imidlertid kancelliet, som bevilgede skattefriheden, så at den rolle, der må have været tiltænkt amtmanden, kun kan have været nedsættelser i landgilden for dem, der ønskede at blive kronens fæstere. Desværre er de øst-sjællandske amtmænds arkiver meget dårligt bevarede for disse år, og dette er måske grunden til, at vi i dem ikke finder sådanne aftaler med bønder, som kom fra Skåne. Man må derfor gå andre veje og dels søge til amtsregnskaberne, navnlig de bilag til ildsted-, kop- og kvægskatter, som indeholder *præsternes mandtaller* over sognenes samtlige befolkning, dels må man inddrage kirkebøger og tingbøger i undersøgelsen, for heri at søge spor af Skåningerne. Men her melder sig straks det spørgsmål: *Hvorpå skal man kende en Skåning?* Navnene selv siger intet, da navneskikken i det hele var den samme på begge sider af Sundet. Et navn som f. eks. Morten Andersen oplyser intet om, hvor vidt indehaveren var født på Sjælland eller i Skåne.

En ariadnetråd i dette mørke får vi imidlertid, når vi ofte i præstemandtallene finder ordet »Skaaning« føjet til et fornavn, som »Morten Skåning« eller »Niels Skåning«. Kan man imidlertid stole på, at dette betyder: »født i Skåne«? Vi har dog rig erfaring for, at en mand, som kaldes »Jens Kræmmer«, i virkeligheden godt kan være kromand, eller at »Niels Jyde« ikke behøver at være født i Jylland, men at dette måske gælder om hans fader eller bedstefader og at tillægsnavnet er blevet ved at klæbe til familien. Personlig husker jeg i mine unge dage i Jylland at have truffet en mand, der populært kaldtes »kammerråden«. Han havde blot fået dette tilnavn, fordi han havde en søn, der engang havde tjent hos en kammerråd.

Alligevel kan der for den, som har gennemgået de talrige præstemandtaller fra Østsjælland i 1670erne og 1680erne, næppe være nogen tvivl om, at benævnelsen »Skaaning« — »Skonning«, »Schoning« — her er brugt i betydningen: »kommende fra Skåne«. Tre omstændigheder bidrager hertil. Først den *over-*

ordentlige hyppighed af ordet i fortegnelserne fra slutningen af 1670erne, mens det tidligere har været meget sjældent. En anden grund til, at ordet »Skaaning« utvivlsomt må forstås i sin naturlige betydning (»fra Skåne«), er, at de mænd, som i så stort tal dukker op i mandtallene fra 1678, så *godt som aldrig kan påvises på samme sted i de foregående år*. Endelig er de benævnelser som man ofte møder, hvor selve fornavnet er præsten ubekendt talende: »en Skonning«, »en fordreffved schaansch mand«, »et fordrefven Skaansch qvindfolch«, »en fordrefven Skaansch pige«, »adschillig fordrefven Skaansche folch« o. s. v. Sådanne betegnelser veksler med navnene »Per Skaaning«, »Jon Skaaning«, »Niels Skaaning« o. l. Om Skovshoved skriver præsten i Gentofte endog: »Formedelst moxen huer huus er fuld med fordreffved Skaansch folch, siuntes mig uforneoden att tegne nogen Skaansch folch der«. Ligesom man til alle tider i de sjællandske regnskaber kan møde en og anden »Per Jyde«, »Povl Fynbo« og »Søren Laallik«, gælder det samme naturligvis om enkelte »Skaaninger«. Men fra slutningen af 1670erne vokser deres antal så stærkt, at man øjensynligt står over for et helt nyt fænomen.

Når »Skåning« altså normalt må fortolkes som »kommende fra Skåne«, følger naturligvis ikke heraf, at kun de, som bærer denne benævnelse, er Skåninger. Tallet på dem, der benævnes »Skåning«, er i forhold til hele indvandringen et *minimumstal*. Så snart præsten foruden den pågældendes dåbsnavn også kendte hans patronymikon, tilføjede han sjældent »Skåning«, og dette gælder især om gårdmændene — på sjællandsk »bo-mændene« —, der som regel alene kaldes »Per Andersen« o. l. Men man kan også drage en anden og mere betydningsfuld slutning af den kendsgerning, at man forholdsvis sjældent møder betegnelsen »Skåning« knyttet til en gårdmands navn. Dog herom mere senere.

Det var naturligt, at de skånske bønder navnlig kom til Sjælland gennem København, og at *Københavns Amt* derfor blev det strøg, hvor de først og fremmest slog sig ned. Amtet omfattede den gang kun to herreder, Sokkelund og Smørum.

I august 1677 ser vi, at 17 »Skåninger« har fæstet bo her, næsten alle husmænd eller indsiddere og gennemgående fattige folk; om Maren Schonings i Farum hedder det således: »Er en gammel stachels kvinde, hafuer aldellis indted, mens gaar om och tigger sit brød«. Men året efter, 1678, er tallet steget til ca. 175, deraf et halvt hundrede i Gentofte, 35 i Gladsakse og 10 henholdsvis i Herlev, i Brøndbyvester samt i Herstedøster og -vester. Det er kun i få sogne, man nu ikke træffer Skåningerne; karakteristisk nok gælder det om Amager og Ny-Hollænderby (Frederiksberg), hvor altså de praktiske Hollændere har forstået at holde invasionen ude. Men kun i få tilfælde ses Skåningerne at være kommet i besiddelse af fæstegårde.

I alt opnåede i de otte år mellem 1678 og 1685 Skåninger i et dusin tilfælde at overtage fæstegårde inden for Københavns amt, og i adskillige tilfælde drejede det sig kun om halvgårde, som de oven i købet måtte dele med en sjællandsk bonde¹. At Skåningerne som regel havde ret fyldige besætninger på disse gårde, finder sin forklaring i, at disse besætninger var medbragte fra Skåne. Men oftest var gårdene ude af drift, og i så tilfælde opnåede de nye bomænd frihed for landgilde, men kun for den korte tid 1—2 år. De øvrige Skåninger er ikke nået højere end til stillingen som husmænd, og mange har måttet nøjes med at blive indsiddere på bomændenes gårde med eneste besiddelse af en hest og en ko, som kunde græsse på fælleden. Den skånske ungdom måtte tjene på de sjællandske gårde som karle, piger og drenge, og i sognene uden for København myldrer det bogstavelig talt med skånske tjenestefolk. Allerstørst er dog det kontingent, som Skåningerne giver til proletariatets klasse, der bestod af de fattige, vanføre og gamle. Denne klasse var til alle tider stor i de gamle danske landsbyer, den levede hovedsagelig af tiggeri og var altid i bevægelse, på vandring fra by til by og

¹ Kbhvns Amts Jordebogsregnskab, 1678—79: Utterslev og Avedøre; 1679—80: Herstedøster; 1680—81: Husum; 1681—82: ingen; 1682—83: mangler; 1683—84: Hvessinge, Værløsemagle og Farum; 1684—85: Utterslev, Buddinge, Gentofte og Ballerup; 1685—86: Farum og Øverød. — Ved alle andre navne end Skåningernes er den sjællandske bostavn angivet.

fra gård til gård. Karakteristisk ender præsten i Brøndbyøster, Peder Skov, sit mandtal med at bemærke, at han ikke har medtaget de nyankomne skånske folk; »thi huerken ere de nogen vis sted at tegne (d. v. s.: optegne), mens vagerer nu her, nu dér; ey heller formodis, skat af dem at begieris, thi die sielffe har intet, men lefue af huer mands naade«.

Fire år senere, i 1682 er tallet på »Skaaninger« i Københavns amt sunket fra 175 til o. 100, hvad enten nu grunden er, at døden har gjort sin høst blandt de mange gamle, eller at Skåningerne havde spredt sig over et større landområde. Karakteristisk er det i hvert fald, at nu var ingen af dem i Københavns amt længer gårdmænd; husmænd var det højeste, de drev det til, men de fleste var kun »husfolk« d. v. s. boede til huse på de sjællandske gårde, et talende vidnesbyrd om, at bolignød ikke alene er et moderne fænomen. I Gentofte sogn gik næsten ingen bomand fri for dem, men navnlig er det mærkeligt, hvor de samlede sig i Værløse, deriblandt flere tidligere friskytter. Når man betænker Værløses naboskab til de store skove, får man en mistanke om, at friskytter har yndet dette naboskab, da deres bøsser jo kunde bruges til andet end at nedlægge fjendtlige Svenskere. Også den lette adgang til — per fas vel nefas — at skaffe sig brændevæd og bygningsømmer her, kan vel have virket dragende.

Den vestlige del af det nuværende Københavns amt tilhørte den gang *Roskilde amt*, som bestod af Sømme, Tune, Ramsø, Voldborg og Horns Herreder. Også her strandede en del Skåninger, men naturligt nok færre end i Københavns nærhed. Mens vi 1677 kun kan konstatere tilstedeværelsen af en halv snes stykker, var antallet det følgende år steget til et *halvhundrede* personer, og det holdt sig op i 1680erne. Også her nåede *enkelt* Skåninger at blive *bomænd*, således i Hvedstrup, Vor Frue, Vindinge, Tune, Karlslunde, Kirke Syv, Højelse, Kirke Saaby, og Lyngby sogne, og de synes — efter antallet af deres tjenestefolk og besætninger at dømme — ikke at have været værst stillede. Men de var undtagelser fra hovedreglen, der — hvis man skal dømme efter tilnavnene — også her førte

hovedmassen af Skåninger ind i klassen af »høy-bedagede, huusarme och skrøbelige«, altså det rene proletariat. I dette møder man også »en fattig præstemand fra Schaane med sin hustru, søster oc 2 tieniste-tiunde, samt huis fattigdom af (d. v. s. de få) bæster oc fæniit som de effter kongelig naadigst udgangne befalning hafuer flyt her over med« (Borup sogn). At besætningerne af heste og kvæg var den vigtigste ejendom, som datidens landbefolkning sad inde med, og som man stræbte at redde ud af det store Ragnarok, turde også fremgå af den hyppige meddelelse fra sognene, at der på fælledeerne fandtes store mængder kvæg, som tilhørte fordrevne præster fra Skåne.

I *Holbæk amt* ebbede åbenbart strømmen af skånske flygtninge ud. Skønt en af de fordrevne skånske adelsmænd *Tage Thott* blev amtmand her og oven i købet i nogle år ejede godset Vognserup i amtet, synes dette ikke at have virket animerende på tilstrømningen: 1682 nævnes kun 27 »Skonninger« i amtsregnskabet, og ingen af disse anføres blandt bomændene. Det samme indtryk af indvandringens aftagende styrke får man ved fra Roskilde amt at gå mod syd til *Tryggevælde amt*, der omfattede de tre herreder Bjæverskov, Stevns og Fakse. 1678 var »Skåningernes« tal her kun 14, fire år efter var det steget til 37, men derefter gik det igen stærkt tilbage. Også her er de overvejende husmænd, inderster eller tjenestefolk; det er sjældenheder, når man i Lyderslev blandt baron *Jens Juels* fæstegårdmænd møder en »Peder Schonning« eller i Karise under samme godsejer »Hans Gyng« (d. v. s. Gönge), der oven i købet foruden tjenestefolk har en besætning på 8 heste, 4 køer, 2 svin og en bistade. På den anden side synes nøden i de laveste lag her — ligesom i Holbæk amt, — at have været mindre end i egnen mellem København og Roskilde.

En særlig interesse frembyder endelig *Frederiksborg og Kronborg amter* (den gang uden Horns herred), der på grund af sin nærhed til Skåne og sine beslægtede naturforhold (skovrigdommen) måtte virke dragende på mange skånske bønder. Det er da også relativt betydelige mængder, vi møder her. Fra en halv snes i 1677 stiger tallet til et halvt hundrede i 1678, og det

voksende yderligere i de følgende år til mellem 50 og 100. Men også i dette amt er 1682 kulminationsåret, hvorefter tallene går stærkt tilbage. Som bekendt var Nordøstsjælland særlig rigt på krongods, og man kunde derfor vente her at finde et større tal af Skåninger i besiddelse af *kronens fæstegårde*. Dette slår imidlertid ikke til. Af de 80 odegårde, der 1671—82 besattes i Frederiksborg amt, var det kun $4\frac{1}{2}$, som faldt i Skåningers hænder med ganske få frihedsår; når de manglede besætning, redskaber og udsæd, overlod amtet det undertiden til de »velhjulpne husmænd« i byen at støtte nybyggerne med disse fornødenheder. Af 50 almindelige gårde i drift, som amtmanden samme år bortfæstede, opnåede Skåningerne ikke en eneste¹. Desuden var der i de foregående år kommet 5—10 skånske gårdmænd², og flere af disse synes — hvis man tør slutte ud fra deres voksende kvægbesætninger — i den følgende tid at have klaret sig ganske godt. Men for hovedmassen af Skåningerne gælder det her, som andre steder, at de har måttet slå sig til tåls med mere beskedne stillinger end som bomænd. Relativt heldigt stillede var de, som blev husmænd. Ligesom friskytterne i Københavns amt havde søgt ud til Hareskoven (Værløse), slog de sig her med forkærlighed ned mellem Gribskov og skovegnene omkring Gurrese, hvor de desuden var i nærheden af kysten og kunde bevare forbindelsen med deres frænder i Skåne. Eller de søgte ud på Halsnæs, der frembød de samme fordele for forbindelsen med hjemlandet. De mere fredelige elementer fæstede derimod bo som husmænd i de frugtbare sogne mellem den nuværende jernbane og Issefjord, og ungdommen fandt sit brød som tjenestekarle og piger på de sjællandske bonders gårde. 1681 skriver præsten i det historiske *Søborg*: »Her er ingen løse Schonninger i sognene, uden (= men) de ere feste i visse tienister, oc derfor ere paa sine steder antegnede hos deris hosbonders nafne«. Et vidnesbyrd om, at disse husmænd og tjenestefolk kom fra gårde i Skåne, turde det også være,

¹ Frborg Amts Jrdbgrsgsk. 1681—82 Litr. L: Græse, Sigerslevøster, Skævinge, Lyngge og Nederdråby.

² Ib. Litr. A.

når præsten i Esbønderup allerede 1678 noterer: »Her findis vel maa schee mere *qveg paa marchene*, men der sigis, der er schonsckt qveg, som bønder har flyttet herofver oc daglig flytter mere ofver af, til den ende, de ved denne side kand frelse det«. Men en meget stor del af Skåningerne nåede her, som andet steds, ikke en gang til husmandsstillingen, de sank ned i tiggernes klasse, fandt husly i en eller anden udlænge på en gård og måtte supplere den sparsomme indtægt af deres medførte køer, får og svin med de endnu sparsommere skillinger, som faldt i deres »bækkener« foran kirkedørene.

*Det kan altså ikke siges, at den danske regering har indfriet de løfter, som den så rundhåndet havde udstedt for at lokke de skånske gårdmænd til at forlade deres hjemland. Ca. 25 skånske fæstegårdmænd i hele Nordsjælland var det magre resultat. Hvad var grunden hertil? Næppe ond vilje. Det må erindres, at tidspunktet til at skaffe de skånske bønder nye gårde i Danmark var meget uheldigt valgt. Kronen stod efter afslutningen af »Skånske krig« over for den opgave at *udlægge ryttergårde* til det hvervede rytteri, og i Nordøstsjælland måtte det på grund af ejendomsfordelingen væsentlig dreje sig om krongårde, navnlig sådanne, som var »øde«, d. v. s. ude af drift. Men også fra de sjællandske bønders side var der betydelig efterspørgsel efter disse, og dette er vel grunden til, at vi i Frederiksborg amt kun så få Skåninger opnå disse ødegårde. Formodentlig må vi også heri se en årsag til, at så få Skåninger i det hele blev fæstegårdmænd i Nordøstsjælland. Men hertil kommer et forhold, der måtte ramme Skåninger overalt på Sjælland, når de ønskede at erhverve gårde. »Indfæstningen« (stedsmålet) var for alle jordrotter, det gælder lige så vel kronen som for private, en væsentlig indtægtskilde, en anselig pengesum, tit en snes rdlr. eller mere, som fæstebonden måtte erlægge ved overtagelsen af gården. Man kan betragte det som givet, at kun få af de udvandrede Skåninger har været i besiddelse af synderlige likvide midler, og det måtte for enhver grundejer, også kronen, være fristende at foretrække sjælland-*

ske bønder, som havde rede penge i næverne¹. Men derfor er det lige forstemmende at se en forflyttet gårdmandsklasse blive deklasseret og synke ned til kårene som husmænd, inderster og tiggere.

Til at belyse, hvorledes de landflygtige Skåninger *fandt sig til rette* under de nye forhold, har vi ikke mange kilder. Nogle træk kan dog læses ud af de bevarede kirke- og tingbøger. Først og fremmest er det iøjnefaldende, hvor velvilligt Sjællænderne modtager de skånske nybyggere. Det fremgår først og fremmest af *ægteskaberne*. Det synes ikke at have været svært for en skånsk karl at vinde en sjællandsk kvindes hånd, navnlig hvis hun var enke²; heller ikke Sjællænderne viste sig ufølsomme for de skånske kvinders tiltrækkende egenskaber³. En vanskelighed mødte der derimod fra øvrighedens side, hvis den skånske ægteskabspart ikke var i stand til at fremlægge attest fra sin tidligere præst på, at han — eller hun — ikke allerede var bundne af ømme bånd i hjemstavnen. Havde vedkommende ikke en sådan attest, klarede man sig ved at møde frem med »forløftemænd«, som garanterede for, at der i det foreliggende tilfælde ikke kunde blive tale om bigami. Som eksempel kan citeres følgende indførsel i Farum kirkebog af 1686:

»Dom. XX Trinit. troiovede (jeg) Jens Gudmandsøn fra Vram i Skåne og Birgitte Jensdtr., salig Lars Pedersøns enke; havde sit sognevidne fra Skåne, dog gik der tvende trofeste dannemænd (i borgen) for hannem i så måde:

¹ Belysende er Ølstykke herreds tingbog for $15\frac{1}{2}$ 1681, hvorefter den kgl. ridefoged rejser tiltale mod 5 *husmænd* i Kirke Værlose, Jens Friskytte, Hans Fisker, Peder Svendsen, Henrik Gudmandsen og Jens Andersen — alle øjensynlig Skåninger, — fordi de endnu ikke havde fæstet de huse, som de beboede. Retten erklærede (i analogi med recessens bestemmelse om gårdfæstning inden år og dag), at de pågældende husmænd med det snarest skulde fæste deres huse eller i vægringsfald fraflytte disse (Tingbogen s. 83).

² Gentofte 1677, 1679 og 1680 (enke og piger fra Skovshoved), 1681 (enke fra Ordrup); Lyngby 1678 og 1680; Farum 1686; Uggelose 1684 o. a.

³ Værlose 1678.

Kendes vi undertegnede Oluff Skytte i Værløsemagle¹ og Oluff Knusøn, underfoged sammesteds, at eftersom vi begge ere fødte udi samme sogn med Jens Gudmandsøn og haver kendt hans forældre og hannem af barnsben op, vi da fuldkommeligen går i løfte for førnævnte J. G., at han der på steden aldeles er fri og ubehindret for ægteskab; såsom vi og hermed forpligtede os til hr. Niels i Farum, at han sikkerligen må trolove og vie ham til den hellige ægttestands indtrædelse, med hvem hannem lyster; og lover vi at holde hr. Niels sikker og skadesløs i alle måder og være imellem hannem og den skade og tiltale, som hannem i så måde kunde påføres Actum Farum præstegård d. 17. oct. 1686« (Underskrevet af Ole Andersen, mens Ole Knudsen kun har formået at male sine to begyndelsesbogstaver).

Et andet tegn på sympati hos Sjællænderne over for de indvandrede skånske bønder er den lethed, hvormed det lykkedes disse at finde *faddere*, når deres børn skulde døbes. Og det var sognenes overklasse, det drejede sig om: præstens og klokkerens hustruer, velsituerede gårdmænd med deres koner o. desl. I disse grupper af faddere mødes de autochthone og de indvandrede elementer, og man kan ikke betvivle, at de påfølgende dåbsgilder har bidraget til sammensmeltningen. Dette forhold kan i sogne som Kongens Lyngby, Værløse, Uggeløse, Asminde-rød og Hornbæk på sine steder konstateres helt op i d. 18. århundrede. I Hornbæk var 1684 en barnefader, født Skåning, blevet ansat i stuttoriet på Frederiksborg, og herved opnåede han, at berideren Peter Jægers kone på »Sparepenge« bar dren-gen til dåben, og at ansete mænd og kvinder »her på lejet« samt i Horneby stod fadder til ham. Ejendommelige forhold udviklede sig i Værløse, der, som påvist, var et særligt tilholdssted for tidligere snaphaner, »friskytterne«. Her havde 1680 to friskytter barnedåb, og som faddere stillede ikke blot »præstens Christen«, »degnens Svend«, »præstens pige Else« og en række ansete kvinder fra byen, men også to friskytttekaptajner, Hans

¹ Oluf Skytte var i følge kirkebogen gift med Bodil og havde med hende en datter, Birette. Han begravdes 9. dec. 1692, 66 år gammel.

og Simon, deres løjtnant Rasmus¹ samt menige friskytter. Man kan let tænke sig til, at spunset er blevet slået fra adskillige øltønder ved disse lejligheder, og at stærke krigsminder er blevet fremdragne til gammen for deltagerne i »den skånske fejde« og til undren for de Sjællændere, der sad bænkedede imellem dem.

Men der var en kategori af børn, som havde svært ved at finde faddere, i hvert fald når det gjaldt om Københavns amt. Det var *de uægte børn*. Eller de måtte nøjes med de jevnere stillede lag, som i Lyngby, hvor 1684 et sådant barn kun opnåede at få skrædderens og spillemandens koner til gudmødre. I Værløse hedder det 1680 ved en sådan dåb rent ud: »Faddere vaar ingen tillstæde ved funten«. Det var vel for at undgå denne skam, at et uægte barns fader i Glostrup 1683 lod sig trolove til moderen, hvorved han opnåede at få tre faddere til barnet. »Men — tilføjer præsten skuffet — effter ad der var udlyst for dennem, blef hand borte og kom iche til vielsen«.

Mere liberalt stillede befolkningen sig i Frederiksborg og Kronborg amter. I Asminderød synes der i så henseende ikke at være gjort forskel på legitime og illegitime børn, og navnlig hos fiskerbefolkningen i Hornbæk (—Hellebæk) så man stort på forholdet. Her stammede de uægte børn forøvrigt nok så ofte fra Halland som fra Skåne, og længe efter at den egentlige indvandring var standset, blev kvinder, der var kommet galt afsted hinsides Sundet, ved med at søge over til Sjællands kyst for her at skjule følgerne af deres fejltrin, ligesom — tilsvarende — kvinder fra København og nærmeste omegn i lignende situationer for en tid gemte sig ovre på den skånske side.

Det synes altså, som om den venlighed og gæstfrihed, der altid har præget nordsjællandsk almue og som præsten *Joachim Junge* hundrede år senere fremhævede i sin berømte bog, også har vist sig over for dens skånske standsfæller, og sikkert har det daglige samliv, der førte til samarbejde i mark og eng, i skov og mose, bidraget til, at en sammensmeltning let og smerte-

¹ Vel *Hans Bengtsen* (blekingske komp.), *Simon Andersen* (Chr.stad og Blek. Komp.) samt *Rasmus Boesen* eller *Rasmus Laursen* (Løjtnanter i sidstn.).

frit har fundet sted. Efter besætningernes vækst at domme synes jo også de Skåninger, som blev bomænd, at have forbedret deres kår i de nærmeste år efter overflytningen¹. Helt uden gnidninger er forholdet mellem dem og de indfødte vel ikke blevet. Skåningerne kom fra lovløse tilstande, og det kan ikke være gået sporeløst hen over hver eneste af dem. I København og Frederiksborg amters kirker ser man hyppigt skånske kvinder stå offentlig skrifte; i Uggeløse gælder dette 1687 om en mand, der er rømt fra Skåne for manddrab; og i Sydsjælland hører man om en husmand i Tårnby 1682, at han er bortrømt fra Vallø gods, og om en anden i Fakse under Gisselfeld, at han sidder fængslet for tyveri. Sikkert var der mange urolige elementer blandt indvandrerne, som havde vænnet sig til i de foregående år at tage loven i deres egen hånd eller endog at sætte sig ud over den. Men det fulde indtryk af, hvad Skåningerne havde gennemgået, får man først, når man ser på de sjællandske kirkebøgers optegnelser over *døde og begravede*.

Foruden de gamle var det navnlig børnene, som det gik ud over ved flugten og bosættelsen i det fremmede. I Værløse var alle de børn som begravedes i 1680, ialt *syv*, skånske. Her jordedes 1679—85 ialt 23 Skåninger. I Gentofte jordfæstedes i tiden 1678—87 19 Skåninger, hvilket var 8 pct. af alle begravelser. I Kongens Lyngby drejede det sig 1677—85 om 32 Skåninger (heraf 12 børn), en næsten lige så høj procent. Også i Uggeløse, Uvelse og Hjølunde sogne er tallene på døde Skåninger iøjnefaldende høje². Foruden børnene var det navnlig de gamle og ludfattige, som overalt rantes hårdest. Intet under, når man betænker, hvad deres omflakkende liv fra landsby til

¹ En Skåning Ole Jensen, der sad sammen med en Sjællænder på en gård i Øverste Torp ved Humlebæk, var ganske vist 1687 i restance med sin skat, men til gengæld vokset helt sammen med egnens befolkning; hans første hustru, Lucie, der døde 1688 i en alder af kun 32 år, havde stået fadder ved Sjællænderes barnedåb, og han synes derefter at have ægtet en sjællandsk kvinde Esther. Både ved sin første hustrus og sin moders begravelse gav han rundeligt til kirken.

² Desværre er de fleste kirkebøger fra Frederiksborg og Kronborg amter gået tabt, så at forholdene her kun kan belyses enkelte steder.

landsby måtte føre med sig¹. Datidens mennesker må til en vis grad være blevet hærdet mod rædsler, når man som præsten i Gentofte 1677 på een gang havde begravet »19 ryttere, som kom fra Landscrone herofuer och under vejs frøs ihiel«, selv om hans medfølelse gav sig udtryk i ordene »det uløchelige Skaane«. En tilsvarende medfølelse kan måske også spores hos præsten i Værlose, når han 1679 noterer: »Begraffuit en fordreffven schonsk mand, som kom hid till byen och bleff død *udenfor* Niels Borresøns gaard«. Særlig gribende er dog de skildringer, vi møder i Hjørlunde kirkebog, som:

- 1682 29. marts: Jep Ibsøn Frischytte, døde 26. marts »aff blodtaab aff næse och mund, effter hand haffde ladet sig aareslaa mandagen ottende dagen tilforn aff Grillis badscher, i sin alders 26de aar«.
- 18. juli: Peder Olsen, født udi Schaane, bleff siug søndagen d. 2. juli aff en rasende feбри, och i samme sin rasenhed sneg sig ud aff gaarden och druchnede sig udi søen løffuerdagen d. 8. juli; bleff funden d. 15. juli; ... i sin alders 20de aar. Gud bevare vore hierter och hierne(r) for Jesu Christi schyld.
- 1684 25. aug.: Randel Torstensdatter, barnefødt i Vedske i Halland. kom siug aff den ny siuge² hid till byen for 3 uger siden till sin svoger Knud Pedersen, døde d. 24. aug. ætatis 32 aar.
- 1684 21. sept.: Else Andersdtr., Anders Jensen fischers indestes qvinde udi Hjørlunde, fød udi Skaane i en by ved naffn Garestange, døde aff denne ny siugdom d. 19. sept. ætat. 55 aar.
- 1685 16. marts: Ole Andersen, en Schaanings søn, barnefødt udi Fridesløff ved Friderichsborg, døde udi Sperrestrup, dér han kom did med sin moder at tigge sit brød; bleff bekostet och baaren til jorden aff de dannemænd der udi byen; bleff kast jord paa her paa kirkegaarden i de fattiges jord. ætat 6¹/₂ aar.

¹ Præsten i Værlose bringer 1680 udtrykket »ett forvandrit qvindfolch«.

² Vist den 1690 ⁴/₅ nævnte »catarro suffocationis«.

Man kan herefter nok fristes til med Gentoftepresten at tale om »det ulykkelige Skåne«. —

Men at der af den hjemmehørende nordsjællandske befolkning er gjort alt, hvad man med rimelighed kunde forlange, for at nybyggerne skulde finde sig til rette inden for den og smelte sammen med den, synes ubestrideligt. Det vilde være en lokkende opgave at undersøge, hvor mange af *de følgende slægtleds fremtrædende mænd*, der — helt eller delvis — har *skånskt blod i deres årer*, men opgavens løsning er meget tidskrævende, og den falder snarere inden for genealogiens og personalhistoriens end under historiens arbejdsfelt. Her skal derfor ikke spekuleres over, hvor vidt særlige *skånske karaktertræk* — det være sig gode eller mindre gode — kan tænkes at være nedfældede i visse nordsjællandske slægter. Sådanne spekulationer er meget tiltrækkende, men også meget farlige, og de bør derfor være vel underbyggede, hvilket i hvert fald på nærværende tidspunkt ikke er muligt. Her skal kun peges på et enkelt træk, nemlig muligheden for en *sproglig påvirkning* fra Skåningernes side på talesproget i Nordøstsjælland. En sådan har sprogforskerne ment særlig at kunne påvise på kysten, bl. a. i vokalovergangene som fra ö til o (ex. »smor« i st. f. »smør«), og i mangelen af det danske »stød« i udtalen (dette sidste dog kun hos fiskerbefolkningen fra Københavns nærhed til Sletten)¹. Men det må naturligvis huskes, at hermed intet er sagt om, hvornår denne skånske påvirkning af Sjællandsk har fundet sted, og at det ikke er givet, at den skete netop i 1680erne som en følge af indvandringen.

Strømmen af skånske bønder var talmæssigt den største. Men der kom også mange *borgere* over til Sjælland; efter bækken- og skattebrevene at dømme halvt så mange som bønder. Den købstad, hvor det måtte ligge dem nærmest at slå sig ned, var *Helsingør*. Også mange af almuen kan have foretrukket at søge

¹ J. K. Kryger i *Blandinger* udg. af Universitetsjubilæets danske Samfd. I (1881—87), 348. — Velvillig meddelelse af universitetslektor Poul Andersen.

deres erhverv her frem for de lidet fristende stillinger som husmænd eller indester på landet. Huskes må det desuden, at denne halvt-internationale by, et slags Port Said i sundtoldens periode, til alle tider har virket stærkt dragende på de bevægelige folkeelementer i Norden. Man vil derfor på forhånd vente at finde en særlig stærk indvandring af Skåninger hertil i årene efter »den skånske krig«.

Man bliver heller ikke skuffet. Man kan til en vis grad læse den ud af tallet på dem, der tog borgerskab i Helsingør, selv om dette naturligvis kun skete for en del af indvandrerens vedkommende¹. Antallet af nyborgere må altså være lavere end af indflyttere, hvor meget lavere, er vi afskåret fra at fastslå. Atter her, som så ofte ellers, er det altså minimumstal, vi må røre os med. Det viser sig da, at medens der under selve »den skånske krig« kun findes spredte eksempler på, at mænd fra Østdanmark tog borgerskab i Helsingør, voksede tallet fra *november 1681*² overordentlig stærkt og udgjorde i løbet af det første ti-år (til 1690) o. 125 personer, eller godt 48 pct., altså næsten halvdelen af det samlede antal nye borgere. Selv om det i det følgende decennium 1691—1700 gik noget tilbage, til 76 mænd, repræsenterede disse dog 31,3 pct. af alle, som optoges som nye borgere, og næsten på samme højde, 29,2 pct., holdt Skåningerne og Hallandsfarerne sig indtil det ulykkelige slag ved Helsingborg 1710, for derefter langsomt at synke. Dette vil altså sige, at rundt regnet *en tredjedel af Helsingørs tilvækst af borgere i den første menneskealder efter freden i Lund* kom fra øst for Sundet. Der var da gået samme tidsrum siden de skånske landskabers afståelse, som mellem Sønderjyllands tab 1864 og dets genforening med Danmark 1920.

Af de halvtredjehundrede Østdanskere, som i løbet af denne

¹ Indtil 1691 må disse søges i Helsingørs Rådstuebog, men efter dette år er der optaget en særlig »Borgerskabsprotokol« over alle Nyborgere.

² 1. Okt. 1681 havde et kongebrev påbudt, at de i Helsingør bosatte Skåninger skulde aflægge borgered, og i henhold hertil indkaldtes de d. 7. okt. af underfogden Aug. Christoffersen til rådstuen, hvor edsaflæggelsen begyndte 10. nvbr. (Rådstuebogen A B nr. 21, s. 379 f.).

tredivaarige periode tog borgerskab i Helsingør, kom en fjerdedel fra det fattige landskab Halland, men kun enkelte fra den tredje af de skånske provinser, Bleking. Mærkeligt er det, at få af nyborgerne fremlagde *det kongelige frihedsbrev*, hvorved de fritoges for skat i 20 år. I virkeligheden gælder dette kun om en snes stykker i de første år efter 1680. Der er ved omtalen af bækken- og skattefrihedsbrevene allerede peget på, at man ikke ud fra deres antal tør slutte noget om indvandringens absolute styrkegrad. Borgerskabsbrevene i Helsingør understreger rigtigheden af denne betragtning og viser, hvor overordentlig stærk bevægelsen må have været. Allerede 1682 klagedes der i Helsingør over, at de indvandrede skattefrihed gjorde byrden så meget mere tyngende for de indfødte, da de 59 skånske familier udgjorde 8 pct. af den samlede befolkning¹. Dette skulde altså svare til omtrent 300 personer af et indbyggertal på 3—4000.

Men selv om nøden hos de helsingørske indvandrere vel ikke nåede samme højde som på landet, kan det *ikke siges, at de fleste havde lykken med sig* i deres nye hjem. Stillinger som arbejdskarle, fiskere, søfolk, færgemænd, høkere, øltappere eller skoflikkere var, hvad de fleste måtte nøjes med; kun om enkelte hører man, at de straks kunde begynde som møllere, bagere, bryggere eller — endog — vinhandlere. Der er heller ikke tegn til, at der med årene fandt en forskydning til det bedre sted i livsstilling. Det er derfor forståeligt, at enkelte igen opsagde deres borgerskaber i det håb, at hovedstaden skulde frembyde større forhold at virke under. Dette har dog sikkert vist sig at være Fata Morganaer.

Et snurrigt vidnesbyrd om, *hvorledes magistraten så på de nysankomne*, har man allerede under krigen, da byen 1678 skulde stille 6 troskuske til hæren. Man sendte da de militære myndigheder en liste, bestående af 5 Skåninger eller Hallandsfarere og 1 Københavner. Men listen blev da heller ikke anerkendt, fordi det viste sig, at flere af de pågældende ikke havde lyst til at tjene, en af dem havde «den slemme siuge» og en anden var

¹ Laur. Pedersen: Helsingør i Sundtoldtiden II (1929), 202.

oven i købet blind¹. Måske skal man ikke lægge alt for megen vægt på et sådant forsøg på at dække sine gamle bysbørn og lade SortePér gå videre. Mere betyder vel den økonomiske modsætning, som i trange tider let kunde opstå mellem de gamle og de nye borgere. 1685 vilde således væverlavet ikke optage de skånske vævere Niels Pedersen og Jørgen Fich som medlemmer, skønt de befandtes at være »erlige mend och (lige) sa døchtige udi dieres handverk som de andre mestere«. Magistraten dømte da, at de havde ret til at optages, og hvis dette ikke skete, skulde de have lov til at drive lige så mange vævestole, som de evnede, dog således, at kun to af disse ifølge det kongelige frihedsbrev skulde være skattefrie². Dette lille bidrag til industrialismens historie viser, hvorledes myndighederne støttede et friskt initiativ og gerne så de gamle lovsskranker nedbrudte.

Hvor ivrigt de indvandrede iøvrigt *værnede om den skattefrihed*, som kongebrevene hjemlede dem, så man 1691, da Høllændingen Hans Jensen Quie nægtede at yde sit bidrag til præstepenge og til drikkevands indlægning i byen; han påberåbte sig, at hans frihedsbrev fritog ham for *alle* skatter og borgerlige pålæg. Magistraten førte heroverfor i marken, at de nye pålæg skyldtes to senere kongebreve, hvorefter *alle* skulde bidrage til disse udgifter; og — morsomt nok — knyttede den hertil den appel, at »hand ej med billighed kand sig undsee (undlade) eller forvejre (vægre sig ved) at komme dend fattige bye och forarmede borgerschab till understød och hielp«. Hans Jensen har formodentlig ment, at han var den sidste, man burde

¹ Helsingørs Købstadsregnskaber for Matrikelskat, Saltskat og Maltaccise 1661—81, bilag 66 (DRA).

² Helsingørs Rådstuebog 10, 9 1685. — Et andet vidnesbyrd om brødnid er følgende. Kongen havde 1679 forundt 16 fattiglemmer fra Helsingborg optagelse i de fattiges huse på den tyske kirkegård og desuden lovet at sørge for deres ugentlige underhold (Biskop Hans Baggers brev 25 12 1679 i Indk. br. til magistr. 1660—1700). To år senere blev en af disse fattige anklaget for at holde skole, hvilket han benægtede i de mest ydmyge udtryk (Torkel Borgesen 29 11 1681 stds.).

appellere til om at vise godgørehed, men han har måttet finde sig i at rykke ud med de pålignede 4 rdlr.¹.

Men i det hele synes det, som om *forholdet mellem de indfødte og de indvandrede* er blevet lige så godt, som det vi mødte i de nordsjællandske landsogne. I hvert fald fik Skåningerne her lige så gode faddere til deres børn, som borgmester Hans Hansen, dennes hustru Birgitte, toldvisitørens kone, andre fornemme borgere etc.².

Endnu kan det bemærkes, at også for de Skåningers vedkommende, der forblev i Skåne efter 1679, var deres forbindelse med Helsingør stadig livlig. Byfogedens regnskab viser mange eksempler på, at Skåninger betalte forlovspege (af gods) eller sjettepenge (af arv), når værdierne skulde udføres fra Danmark til Sverige. På den anden side kunde helsingørske borgere, der havde udestående fordringer i Skåne, komme ud for store vanskeligheder, når de søgte at trække deres penge hjem fra det udpinte landskab. Allerede 1678 klagede således helsingørborgeren Johan Hansen over, at han havde mistet 2000 dlr. i Lund, og af hans debitorer i Halland var »een deel udi armod geraaden, och een deel døde, saa jeg paa slig maader ilde veed denne krig er vdsat«. Han havde af sine skyldnere måttet tage imod pant i stedet for rede penge, men da panterne bestod i gamle huse, der ikke lod sig realisere, mente han, at »jeg for min person iche lenge paa dend maade schaal kundet udstaa« (d. v. s.: kan fortsætte)³. At der er gået gode helsingørske dalere tabt øst for sundet, har sikkert været en daglig foreteelse. —

København måtte for Sydvest- og Sydsånes vedkommende blive en konkurrent til Helsingør, når talen var om at tiltrække Skåninger. Hertil kom, at det som hovedstad syntes at byde emigranter større chancer for at fortjene det nødtørftige til livets ophold. Imidlertid er vi meget uheldigt stillede, når vi vil danne os en forestilling om styrken af den skånske indvandring til København i 1680erne. I rådstueprotokollen er ganske

¹ Rådstuebogen 5/3 1691.

² St. Olai kirkebog.

³ Indk. br. t. mag. 10/8 1678.

vist indført de »borgerskabsbreve«, som nye borgere har lost hos magistraten, men meget sjældent føjes der før 1700 til deres navne oplysning om deres fødested eller hjemsted. Når dette er tilfældet, viser det sig, at Skåningerne og Hallandsfarerne — der synes at være til stede i nogenlunde lige tal — gennemgående kun har nået beskedne livsstillinger: øllappere og arbejdskarle, skippere og bådsmand; dog er der også nogle faglærte håndværkssvende fra Skåne. Fra 1700 er vi derimod i stand til at fastslå hver enkelt nyborgers hjemsted. *Mellem 1700 og 1710 stammer 15—20 pct.* af dem fra landskaberne øst for Sundet, deraf 200 fra Halland, 174 fra Skåne og 5 fra Blekinge. Det er stadig de samme jevne stillinger, de indtager; kun en enkelt når til at blive købmand, bager eller vintapper¹. 1705 siges det, at de fleste færgemænd er fra Skåne og Halland, og P. K. Thorsen mener endog at have fundet påvirkning af skånsk dialekt på *det gamle* Nybodersprog². Indvandringen ophørte ikke med det ulykkelige slag ved Helsingborg 1710, hvorefter alle tanker om en genforening måtte opgives. Men den blev svagere, så at den i borgerskabslisterne for 1711—20 kun viser sig halvt så stærk som i det foregående tiår (199 personer), og den gik yderligere tilbage under den følgende fredsperiode. Helt ophørte den aldrig, og det samlede tal på borgerskabsbreve til indflyttere fra de skånske landskaber er *1701—60* 1054, heraf de to tredjedele til Skåninger. Det var 8 pct. af alle dem, der i disse år søgte om at blive borgere i hovedstaden³. Tallet er belysende, når man ser, at fra det egentlige Sverige kom i den samme periode kun 1 pct.

Vender vi tilbage til det første år efter »Skånske Krig«, hvorfra vi har så mangelfuldt statistisk materiale, kan man ad andre veje få et og andet at vide om Skåningerne i København. Da der 1683 blev optaget et mandtal over Københavns indbyggere som grundlag for en »Krigs-Hielp«, anførte kommissio-

¹ Borgerskabsprotokol, udskrevet af rådstueprot., i Rådstuearkivet.

² O. Nielsen: *Kjøbenhavns Historie VI*, 162—164.

³ O. Nielsen: *Kjøbenhavn paa Holbergs tid*, 273. — Samme: *Kbhvns. Hist. VI*, 155.

nen, der takserede befolkningen, i en særlig liste over forarmede, som derfor blev skattefri, 26 Skåninger, om hvilke det yderligere bemærkes ved de fleste, at de har »frihedsbrev«, d. v. s.: skattefrihedsbrev. Desuden kaldes i selve taksten nogle mænd »Schaaning« eller »fra Schaane« og ansættes til at betale bidrag fra 4 mrk. til 3 rdl. 3 mrk. Det gælder naturligvis her, som ved amtsregnskaberne, at mange flere i listerne kan være Skåninger, men hovedsagen er, at altså heller ikke her, som i Helsingør hovedparten af nyborgerne har fået skattefrihed.

Emigrationen til Danmark var ikke udtømt med de skånske borgere og bønder. Der kom også et rundeligt antal *præster* herover, ikke så underligt, da en stor del af præstestanden på en særlig åbenhjertig måde havde lyst sin velsignelse over de danske våben og undertiden endog bedt for kong Christian i deres kirker. I spidsen stod de professorer i Lund, der hermed forbandt præsteembeder, som Josua Schwartz, der belønnedes med bispestillingen (generalsuperintendent) i Slesvig, og Caspar Weiser, der blev lektor i Christiania. Også andre præster tog kongen sig af, som Jakob Ernstson Baden, der havde været præst i Hersløv-Sæby ved Landskrone og til erstatning blev købstadpræst i Holbæk, eller Hans Domenici, tidligere præst i Kjelstrup og Bedinge, der var så reduceret, at han først fik kongebrev til at sætte bækken for kirkedørene, inden han udnævntes til præst i Svaneke og Ibsker på Bornholm¹. Men mange af de fordrevne skånske præster forsvinder sporløst fra vore øjne og har sikkert fristet en kummerlig tilværelse. Kun i kirkebøgernes dødelister møder de frem, når deres jordevandring er tilendebragt, som i Holmens sogn i København, hvor vi 1679 hører, at den skånske præst Jørgen Offersen (vistnok fra Ø. og V. Vram) lod sit kun 5 dage gamle barn begrave, og at Hr. Anders Nielsen fra Igeløse-Oderslev 1681 blev »stille betient hora med. 2da«.

Væsentlig forskellig var derimod den modtagelse, som den danske regering gav de *skånske adelsmænd*, som sluttede sig til

¹ Bornh. Saml. XII (1918), 13.

den og tog følgerne af dette skridt ved at fæste bo i Danmark. Og dog havde adelen af alle skånske stænder været den mest tilbageholdende med at vise sympati, da den danske hær første gang i 1676 gjorde landgang i Skåne. Ikke desto mindre gjorde Christian V mere for de adelige flygtninge end for alle andre, hvad der vel kun kan forklares socialt, ved at kongen endnu dengang anså adelsstanden for den naturlige inderkreds omkring tronen. Om noget stort tal af skånske adelsmænd, som gik over til Danmark — i disse ords dobbelte betydning — var der ganske vist ikke tale. Den skånske adel var i sig selv meget fåtallig, og det var egentlig kun de tre sønnesønner af »kongen i Skåne«: *Knud, Holger og Tage Thott*, samt *Ove Rommel*, som 1677 trådte åbent over på dansk side. Knud Thott og Ove Rammel blev straks udnævnte til amtmænd i deres hjemland, henholdsvis i Landskrone og Helsingborg, og efter overflytningen til Danmark indskrænkede den sidstnævnte sig ganske vist til en virksomhed som godsejer med etatsrådtitel, men Knud Thott kom til at gøre en betydningsfuld indsats i kongens og statens tjeneste. Han nåede i århundredets slutning så vigtige embedsstillinger som præsident i generalkommissariatet for land- og søetaten, første deputeret for finanserne og medlem af regeringen (konseillet) og står således ved siden af Jens Juul som de mest indflydelsesrige medlemmer af den gamle danske adel. Denne indflydelse var åbenbart velfortjent, thi det er bl. a. — i vore dage¹ — godtgjort, at det var Knud Thott, som — efter svensk mønster — gav stødet til, at man ved den nye matrikulering forlod landgildehartkornet som ligningsgrundlag og i stedet gik over til at vurdere gårdene efter deres jorders godhed og areal. Det var også ham, der i sine sidste år på den danske regerings vegne forhandlede med den landflygtige Livlænder Patkul som repræsentant for Sachsen-Polen og Rusland om et angreb på deres fælles fjende Sverige². Det er et ejendommeligt billede at se disse to mænd, der begge var landflygtige fra deres af

¹ H. T. Heering: Knud Thott og Forhistorien til Kristian V.s Matrikul (Tidsskrift f. Opmaalings og Matrikulsvesen XIII (1932—34), 1—19).

² Velvillig meddelelse af doc., fil. dr. Jerker Rosén i Lund.

Sverige erobrede fædrelande, i fællig konspirere til den svenske stormagts undergang. Den kongegunst, som Knud Thott således med rette nød, kom også hans brødre til gode, der begge knyttedes til det store matrikelarbejde, hvorhos den yngste af dem, Tage, i en årrække var en pligtopfyldende amtmand i Holbæk, der ikke veg tilbage for at gå imod sine egne standsfæller, når det gjaldt almene interesser¹. —

Der fandtes således mænd, der kom på deres rette hylde efter overflytningen til Danmark. Men om hvor mange gælder dette? Hovedindtrykket af den skånske indvandring til Sjælland i det nærmeste slægtled efter krigen må for eftertiden være en stor tragedie. Har samtiden, navnlig selve indvandrerne, set det på samme måde?

Det mest overraskende ved hele *indvandringsproblemet* er måske, at det synes fuldkomment at være gået uden om den danske almenheds bevidsthed. Ingen statsmand eller literat i datiden udtaler sig om det, ingen klager fra fortiden over det lyder ned til os, og ingen historiker har hidtil fået øje på det. For første gang er det nu sat til diskussion. Allerede heraf kan man formentlig drage visse slutninger. Indvandrerne har ikke selv følt undren, end sige indignation over den skæbne, de fik. Man fristes til at sige, at de bar den med fatalistisk ro som noget uundgåeligt. Det er næppe berettiget at se grunden hertil i en særlig varm danskhedsfølelse, en patriotisme i moderne forstand. Tværtimod, tør man næsten sige. Et lille træk kan måske belyse forskellen mellem tænkemåden nu og for halvtredje århundreder siden. I »den skånske krigs« sidste periode udskreves også i Helsingør folk til tjeneste om bord på flåden, og disse folk fik penge på hånden ved denne lejlighed. Men en af de udskrevne, Skåningen, Gert Rasmussen, nægtede at tage imod pengene og erklærede, at han var rømt fra den svenske hær, »og før end han ville tiene, saa ville hand tiene og fegte

¹ Tage Thotts brevprotokol i Sjæll. L. A.: Brev til Chr. Lindenov til Agersvold ²¹/₄ 1691 om kirketienderne og til amtsskriver Niels Pedersen Brinch ²/₅ 1691 om stævning mod Chr. Lindenov og Herluv Trolle i Horbygårdsagen.

paa (= i) *Schaane, som var hans federneland*¹. Altså: Han vragede at tjene på Niels Juels sejrrige flåde for at indrulleres i den så ofte besejrede danske hær eller måske endogså i de ilde ansete friskyttekompagnier. Hverken Danmark eller Sverige, men Skåne betegnede han som sit »fædreland«, og til det folte han sig knyttet med uløselige bånd. Hvis denne opfattelse har været almindelig, har de skånske udvandrere altså betraglet sig som landflygtige, og først deres efterkommere i anden generation er gået helt op i den sjællandske befolkning.

Summary.

Immigration from Scania to Zealand during the last years of the 17th century.

The battle of Landsrona 1677 put an end to the prospects of Denmark to regain the province of Scania from Sweden. In May the following year the Danish government therefore, in order to ruin the country, began a propaganda to induce the Scanian population to emigrate into Zealand. The burghers among the emigrants were promised exemptions from taxation in the towns where they settled, and the farmers to obtain new farms with the same freedom instead of those they left. From this time and for years on a broad stream of men and women began to flow from one side of the Sound to the other. To the most needy the government granted "basin-letters", viz. licenses to beg at the entrances of the churches, and to those who were a little better-off, "taxation-privileges". Of these two categories of exemptions about a thousand were issued. They show, that the movement culminated during the period between 1678 and 1681, and that it afterwards slackened but never completely stopped. Of the immigrants about one fourth came from the towns, three fourths from the country. Among the towns the Danish fortresses Elsinbourg and Landsrona naturally were strongly represented, and so was the small town of Lund that had been burned by the Danes; but even from the far-off towns in Bleking considerable members appeared. Of the farmers the majority had their homes in the counties close to the Sound, where some villages seem to have been completely depopulated. But even the border-land to

¹ Helsingørs rådstuebog AB nr. 21 s. 135: ²⁷ 5 1678.

Sweden and the province of Bleking gave a stately contingent. These were the "Scanian Highlands", where the resistance against the Swedish sway always had been strongest.

The persons who obtained these privileges, were regularly householders; so each of them represented a family. The 1000 privileges correspond therefore to a number of at least 5000 individuals. But this can not be the sum of the immigrants. Many people came to Denmark without getting either letters for begging or for freedom of taxation. We find f. i. in Elsinore, where 125 Scanians became burghers during the period 1681—1690 that only about 20 were able to present privileges of taxation. Several thousands, say many thousands must have sought new homes for themselves to the west of the Sound. These are small numbers, if compared with modern times, but the immigration took place at a time ab. 300 years ago, when Denmark had less than one million inhabitants.

How did these "New Comes" fare in their new country? Most of the farmers naturally settled down in the parts of Zealand that were nearest to Scania, the counties of Copenhagen and Fredericksburg. It is possible to some extent to follow their fate in the assessment rolls, very often we find the appellation "Scanian" fixed to their names; but if this is not the case, they are invisible to us; the number that we can ascertain is thus a minimum. The records give, however, ample proof that these counties swarmed with Scanians during the 1680ties. But very seldom we find them as farmers—only in abt. 25 cases—; more often they must content themselves with the station as cottars or even as lodgers, and the great mass of them sank to the position of "time-old, frail and pauvres honteux", the very proletariat. Wandering from village to village and from farm to farm they supplied the scanty income of a cow or a horse by—begging.

So it can not be said that the Danish government fulfilled the lavish promises, which it had given to encourage the Scanian peasants to leave their homes. On the other hand it is comforting to see, how easily the Scanian and the Zealand peasants grew together, how the two classes intermarried and the newcomers were admitted to the social organisations. That they spoke a dialect that was much the same as the Zealand, has no doubt contributed to the speedy assimilation. But during the first time after their expatriation the sufferings of the colonists were great, and the Zealand parish registers give appalling numbers of buried children and old men from Scania.

The fate of the burghers on Danish soil was somewhat better.

They settled especially in the two towns of Elsinore and Copenhagen. In Elsinore abt. 50 p. ct.—125—of the new burghers between 1681 and 1690 were Scanians, and during the following years till 1710 one third of them came from the other side of the Sound. In Copenhagen we have no numbers to illustrate the invasion before 1700, but between 1700 and 1710 about 400 immigrants from the Scanian provinces became burghers in Copenhagen (= 15—20 p.ct.). In these towns the new-comers were received with the same cordiality as their compatriots in the country. But they came without capital; so it was difficult for them to obtain the more lucrative positions. Most of them had to satisfy themselves with becoming labourers, fishermen, seamen, ferrymen, hucksters, ale-house keepers or cobblers, and only a few reached to millers, bakers, brewers or even vintners.

Peasants and townsmen form the bulk of the Scanian immigration. But some churchmen and noble families joined them, and to these the Danish government had more regard. The former professor in Lund Josua Schwartz was made bishop of Slesvig, his colleague Caspar Weiser lecturer in Norway, and the nobleman Knud Thott rose to the highest stations in the service of the absolute king. It was no democratic time!

The impression upon a modern reader of the Scanian immigration must be that of a tragedy. But it was not felt so by the contemporaries. No complaints or protests from that time reach our ears, and it is but now, that the whole problem has been seen.
